

İncelemeler

Ahlâk ve siyaset

Cemiyet hayatımızın iyi, doğ-
ru ve güzel cepheleri ve te-
zahürleri her Türk aydınını

memnun ve istmin ettiği gibi ak-
sak ve bozuk tarafları da, muhak-
kak ki, üzmekte ve düşündürmek-
tedir. Şu meralarda sosyal ahlâk üze-
rinde değerli bir eser yayınlaması
rında değerli bir eser yayınlaması
manda bir işte vazifesi de yapması
olan sayın arkadaşım Cahit Tanyo-
lu'nun cemiyet hâdiseleri ve memleket
lun cemiyet hâdiseleri ve memleket
dâvaları arasında artık kimsenin
gözünden kaçmayan bazı bozukluk
ve huzursuzluk nişaneleri ve işaretleri-
ni teşrih eden «Sosyal Fren» adlı
son makalesi beni de düşündürdü
ve bu mevzuun diğer bir cephesi
üzerinde, siyasi ahlâk meselelerinde
biraz durmaya sevketti. Tanyolu'nun,
büyük bir isabet ve hakikat payı o-
lan teşhislerinin ana başlı şöyle idi:

«Bugün genç veya bilgisiz, görgü-
süz kimselerin işlediği bir çok suç-
lar, başta devlet olmak üzere, bütün
yaşlı nesillerin emuzlarındadır. Ah-
lak, bir takım inanılmış müşterek
değerler olduğuna ve bu değerler
üzerinde ne hile ne de pazarlık ya-
pılamayacağına göre, istisna kabul
olmaz bir karakter taşıyor. Halbuki,
bizde, namus, fazilet, şeref, iffet
ve cesaret gibi ahlâkî mefhumlar
insanların mevkilerine, iktidar sahi-
bi olup olmadıklarına ve servetle-
rine göre mânâ değiştiriyor, bazı in-
sanların hareketlerine karşı takın-
dığımız şiddetli tavır, aynı cinsten
başka bir insanda müsamaha, u-
mursamamazlığa kolayca çevrilebili-
yor. Hülâsa, yeni nesiller frenleri

cesini göstermeğe kâfidir ki, bunla-
rın bir listesini merhum Bursalı
Mehmet Tahir Bey 1915 senesinde
yayınladığı «Siyasete ait İslâm eser-
leri» adlı bir risalede göstermişti.

Bu türlü ahlâk ve siyaset eserleri
arasında en meşhurlarından biri o-
lan Ahlâkî Aklî ve Kanunî Sultan Sü-
leyman devri ölemesinden Kınalı
Zade Alîeddin Ali Çelebi, fazilet u-
sullerini dört kısımda (Hikmet, A-
dalet, İffet ve Şecaat) toplamakta,
bunların kendi başlarına iftihalî ifa-
de ettiği halde ifrat ve tefritlerinin
sillele vardığını, meselâ adaletin

aleyhtarı Sinan Paşa da (Koca) bir
kaç kese hâlis alın dağıtarak sözü
geçen yüksek dereceli şahsiyetleri
elde eylemiş ve böylece bu değerli
devlet adamının asil ve katli bir
takım entrikalar neticesinde temin
olunmuştu. Bu fecî hâdiseye hakkın-
da müverrihî Peçevinin verdiği şu
hüküm çok ilgi çekici ve ibret ver-
ricidir: «Merhumun (Ferhat Paşa)
Acem seferlerinde bu kadar hizmeti
ve fütûhâtı ve Şah gibi adıyla ser-
fârü ettirip Şah oğlan rebine ge-
türdüğü firamuş olunacak hizmet de
göl iken biçarenin mükâfatı bu yüz-

ve zebun düşürdü ki ancak Kuyucu
Murat Paşanın büyük bir şiddet ve
merhametsizlikle yaptığı ısrat or-
talığa sun'î ve zahiri de olsa bir sü-
kûnet getirebilirdi. Bu gafil ve entri-
kacı iktidar sahipleri birer suretle
ortadan çekildiler fakat tebdirsizlik-
leri, cemiyete kin ve garez aşılardan
hareket ve siyasetleri yüzünden, u-
zun bir zaman bunun acısı ve ıstıra-
bı duyuldu. Balı dünyası, XVII. asırda
gerek devlet ve idare sahasında
gerek ilim ve fikir hayatında büyük
hamleler, büyük terakkiiler kaydedip
bu büyük asrı yaşarken, Osmanlı
camiası, çok zaman, sen - ben kav-
gası ile, mânâsız ve geri temayül-
lû gayretleri besleyen, hırs ve men-
faat mülâhazaları ile, ahlâk ve fazile-
t prensiplerinin zedelendiği bir
mevrada çalkalandı, durdu.

Tarihten alınacak ibret dersinin
çok olduğu daima tekrarlanan bir
mütearifedir. İlim ve fikir erbabi-
nın, bu arada bilhassa tarihî ve
sosyologların ise, her devirde cemiyet
hâdiselerinin bazı bozuk ve çarpık
tezahürleri karşısında büyük bir
dikkat ve şuurla, cesaretle teşhis
koymaları, bunların izatesi için el-
lerinden gelen gayretli iyi niyetle, saf
fette ve sabırla göstermeleri, hiç de-
ğilse tarihe karşı vazifelerini tam
bir vicdan huzuru içinde yapmış in-
sanlar mevkiinde bulunmaları sağ
duyunun emrettiği bir vâkıâ olsa
gerekir.

YAZAN

Prof. Tayyib GÖKBİLGİN

zıddının cesur ve erta yapmak ol-
duğunu beyan eylemekte, diğer ta-
raftan, «Adalet müsavvattan ibaret-
tir» mütearifesini zikrettikten son-
ra, «Hâkim kahr gerek ki def-i
zulüm ve ref-i hayf eyleye ve dâhi
mabeynlerinde muamelât ve mu-
vazatı rıza ile vâki olmak gerek ki
teğallüp ve tekahür mündefi olup
her biri maksuduna nail ola» demek
te ve iktidar erbabının zulmü orta-
dan kaldırmak hususunda takip e-
deceği yolu göstermektedir. Keza,
«Nehcüsülûk fi siyasetülmülûk» adlı
ahlâk ve siyaset kitabı da devletin
başında bulunmalarını muvafak ol-
ması lâzım gelen hâdiselerin başında
ilim sahibî, yaşlı ve işlerde tecrübe

den zuhur etti. Merhum Sultan Mu-
rat Han asrı olsa merhumu kıymak
ihitmâli yok idi. Halbuki kail değil
axle bile müstahak değil idi. Lâkin
Sultan Mehmet merhum gayet sade-
dî ve vüzeranın kizip ve hile ve
hud'asından gafil olmakta böyle na-
hak işleri garazı nefis ile vücude ge-
tirdi ve birbirini tâkip ederek bir
yere gittiler ki anda hak ve bâlâh
zahir ve aşkâr olur ve her birisi
ettiğün bulur.»

Netice ne oldu? Haksızlıklar ve
zulûmler, Peçevinin dediği gibi, bir-
birini takip etti. Bir taraftan harp-
ler, diğer taraftan dahîlî gâlleler
devleti ve cemiyeti o kadar yordu